

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
Irodalomtudományi Doktori Program
Iskolavezető: Prof. dr. P. Müller Péter DSc

Dobosi László

**NEMZEDÉKI KÉRDÉS, POLITIKUM, KANONIZÁCIÓS PROBLÉMÁK
CSENGEY DÉNES ÉLETMŰVÉNEK ELEMZÉSE**

Tézisfüzet

Témavezető:
Dr. habil. Mekis D. János
(PTE BTK)

Pécs, 2020

TARTALOM

- I. A DISSZERTÁCIÓ KIINDULÓPONTJAI, CÉLKITŰZÉSEI
- II. A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE
- III. ÖSSZEGZÉS
- IV. PROF. dr. NAGY IMRE DSc (PTE BTK IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET)
OPPONENSI VÉLEMÉNYE
- V. dr. STURM LÁSZLÓ CSc (ELTE, SAVARIA EGYETEMI KÖZPONT)
OPPONENSI VÉLEMÉNYE
- VI. VÁLASZ AZ OPPONENSI VÉLEMÉNYEKRE
- VII. SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ
- VIII. PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

I. A DISSZERTÁCIÓ KIINDULÓPONTJAI, CÉLKITŰZÉSEI

Disszertációmban Csengey Dénes életművének elemzésére vállalkoztam, elsődlegesen a nemzedéki kérdés, a politikum és a kanonizációs kérdéskör oldaláról közelítve a témát. Csengey egy olyan történelmi korszaknak (t. i. a rendszerváltozás és az azt megelőző évtizedek) volt emblematikus közszereplője, amely nemcsak az irodalmi diskurzusrendben hozott radikális változásokat – mind az irodalmi jelhasználat, mind a tematikai megközelítés szintjén –, hanem az ezeket jellemző módon meghatározó össztársadalmi rendben is. Munkásságának behatóbb vizsgálata ezért egyben a korszak komplexebb megértésének elősegítését is szolgálhatja, s fordítva: a korszakra vonatkozó legfontosabb társadalomtörténeti, mentalitástörténeti, fogalomtörténeti kérdések áttekintése közelebb vihet minket a Csengey-textusok mélyrétegeihez, mozgatórugóihoz. Az életmű kulturális, társadalmi beágyazottsága ugyanis olyan erős, hogy annak alaposabb ismerete nélkül nem is értelmezhető. S ezzel a kijelentéssel lényegében válaszoltam az általam a dolgozatban felvetett egyik sarkalatos kérdésre, a hirtelen jött kultuszképződésre és annak elhalására is. E túlzott beágyazottság miatt úgy tűnhet, hogy a Csengey-œuvre mondandója a történelmi szituációk alakulástörténetével párhuzamosan veszített aktualitásából. Nem véletlen, hogy ez lett kritikusainak a munkásságára vonatkozó egyik fő vádpontja.

A recepciótörténetből kiolvasható másik, majdnem egyöntetű kritikai észrevétel a metonimikus szerkesztésmód és a metaforák párhuzamos használatának gyakorlatára vonatkozik. Kulcsár Szabó maga is negatívumként definiálja ezt a fajta szövegalkotási módot¹, de jómagam nem tudok azonosulni ezzel az állásfoglalással. Csengey vitathatatlanul sűrűn használt metaforákat – ahogy ezt a dolgozatomban bővebben kifejtettem –, de ezek egyfelől más funkciójúak: a hangulati névátvitel szerepét töltik be, másfelől nem mondott le a metonimikus, vagyis az oksági, a valahonnan valahova tartó, a dolgok közötti kapcsolatot létesítő szerkesztési formáról sem. Az életmű egészét áttekintve jómagam úgy látom, hogy pont e kettő együttes vagy inkább váltott rendszerű használata tette munkásságát „soknyelvűvé”.

Mindemellett a választott közelítésmódom alapját elsősorban nem a konkrét szövegek elemzése adta, hanem az azok háttérében megmutatkozó jelenségek és főként az azokra adott válaszok vizsgálata. Kiindulópontként nem az egyes műveket vettem külön-külön alapul – azaz nem vállalkoztam az egyes alkotások részletekig menő értékelésére –, hanem a műveket

---

¹ Kulcsár Szabó Ernő: *A magyar irodalom története 1945–1991*. Argumentum Kiadó, Bp., 1993. 92–94.

egységükben igyekeztem megragadni. A dolgozat egyik alapvető célja tehát a művek mondandójában rejlő etikai elem felmutatása volt.

Mihail Mihajlovics Bahtyin szerint „*a szerző állásfoglalása és művészi célkitűzése a világban csak úgy érthető, ha a megismerés és az erkölcsi cselekvés valamennyi értékítéletével összefüggésben szemléljük.*”² A szó és a tett művészetének találkozásáról beszél, amit a köznyelvben hitelességként aposztrofálhatunk. A választott forma és a mondandó egymásra simulásában is hangsúlyozni kell ez utóbbinak, azaz a világnézeti szilárdságban megvalósuló tettnek mint etikai elemnek a primátusát. A Csengey-jelenség pedig véleményem szerint ennek a valóságmegélés-típusnak egyértelmű gyakorlati megnyilvánulása.

Fontos szempont volt a dolgozat megírásakor az is, hogy miként tekintsek a „torzóban” maradt és rendkívül sokműfajú életműre. Lezártnak tekinthető-e így ebben a formájában, vagy sem? Ismeretes, hogy rövid, másfél évtizednyi alkotói tevékenysége alatt Csengey – bár mindvégig elsődlegesen szépíróként definiálta magát – az esszé, novella, dráma és regény műfaja mellett megpróbálkozott a tanulmány, a szociográfiai próza, a dalszöveg, a színházi librettó és a filmforgatókönyv írásával is. Mindeközben az életmű szerves részét képezik politikai beszédei, nyilvános felszólalásai, publicisztikai és természetesen a közéleti témájú, nyilvános levélváltásai is. 1991-es váratlan és furcsa körülmények között végbement halála azonban „*önnön sorsát befutni nem tudó*”³ módon ért véget, s a család tulajdonában maradt igen jelentős hagyaték (levelek, naplók, kéziratok, jegyzetek) további kutatások lehetősége felé nyit utat. Ilyen értelemben a dolgozatot inkább témafelvetésnek, vitaindítónak szántam, egy átfogóbb elemzés kiindulópontjának, és semmiképpen sem egy teljes körű áttekintésnek.

II. A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE

A dolgozat beosztása négy nagyobb fejezet és egy részletes függelék mentén szemléli az életművet, s annak helyét a kortárs irodalmi szöveggörnyezetben. Úgy éreztem, hogy az egymásra épülő irodalmi, történelmi, társadalmi és irodalomelméleti (ebben a sorrendben) pozicionálás a több szempontú áttekintés révén sokkal hatékonyabb mélyfúrást jelent(het) a

---

² Bahtyin, Mihail Mihajlovics: *A szó esztétikája*. Gondolat Kiadó, Bp., 1976. 16.

³ Papp István: *Párbeszéd a megértésért (Csengey Dénes esszékötetéről)* = *Jelenkor*, 1989. január, 32. évf. 1. sz. 76.

Csengey-korpusz teljességére nézve, mint a klasszikus, vagy inkább monografikus gyakorlatban általános, kötetről-kötetre haladó, lineáris vizsgálódás.

Az első, nagyobb egységben igyekeztem a fentebb már érintett, egyedi metaforikával rendelkező életmű helyét megtalálni, kortárs irodalmi kontextusba helyezve szemlélni. Próbáltam feltárni az új prózához, a posztmodernhez fűződő viszonyát, s azt a művek, a különféle konferenciák, illetőleg nyilvános irodalmi viták tükrében vizsgálni.

Ezek közül kulcsfontosságú eseménynek tartom a Balassa Péterrel folytatott nyílt szellemi párbajt, levélváltást, amely az *Életünk* című folyóirat hasábjain zajlott 1987-ben. Kettejük párbeszéde az íróársadalom politikai megosztottságának (népi – urbánus) allegóriájaként is értelmezhető. Ne felejtjük el, hogy közvetlenül a rendszerváltozást előkészítő években járunk, amikor az ellenzék mind dinamikusabban aktivizálódó értelmiségi vezérkarán belül egyre inkább érzékelhetővé váltak az ideológiai és ezzel szorosan összefüggő elgondolásbeli különbségek. A társadalmi közgondolkodásban korábban megfigyelhető dualitás (párt- és eszmehűség *versus* ellenzékiesség) a politika pluralizálódásával párhuzamosan, egyre növekvő differenciáltságú, autonóm gondolkodási struktúrájú mezőkre (társadalmi csoportokra) bomlott. Ezek alapján nem meglepő, ha az irodalom szabadságeszményének határait mindketten igyekeztek a maguk értelmezési szempontjai alapján definiálni, s ezzel egyben ki is jelölték azt az ideológiai, művészetfelfogásbeli különbségből fakadó limeszt, amely azóta is megosztja nemcsak a politikai, hanem a művészeti közéletet is. A kettejük között lezajlott pengeváltás ilyen formán a korszak emblematikus eseményévé avanszált.

Csengey, akár az ideológiai, akár az ezzel szorosan összefüggő irodalom-felfogásbeli megközelítést vesszük alapul, egyértelműen az általa kifejezetten Németh Lászlóval „azonosított” népi oldalon lokalizálta magát. Ezt támasztják alá publicisztikai írásai, esszéi, lásd többek között *A herosz és a groteszk hős* című 1983-as esszéjét vagy akár a Magyar Demokrata Fórumban vállalt nyílt politikai állásfoglalását.

A második fejezetben ugyanezt az ön- és a kortársak által „elvégzett” pozicionálást a hivatalos politikum, az irodalompolitikai szempontok szemszögéből vizsgáltam. Itt elsődlegesen Csengey olyan művei voltak segítségemre, mint *A kétségbeesés méltósága* (1988), a *Mezítlábás szabadság* (1990), illetőleg a posztumusz megjelent *Szegényen, szabadon, szeretetben* (2003) publicisztikái.

Ezek alapján úgy látom, hogy publicisztikai munkái remekül felépített, szinte szónoki pontosságú szövegek, amelyek kordokumentumként is fontosak lehetnek számunkra. Közírói,

politikai életműve, a diktatúrával és annak kultúrpolitikájával szemben vállalt állásfoglalása, fellépése talán az életmű legsikerültebb részei.

A lényéből, karakteréből fakadó kényszeresen sürgető, a változást aktív cselekvéssel megvalósító jellemvonásai szinte pályája legelejétől kezdve predesztinálták a politikai szerepvállalásra. Írói indulása – a '70-es évek vége – lényegében egybeesett a politikai rendszerben felsejlő változások, változtatások lehetőségével, ezért e kettő nála lényegében egy. Író és politikus, politikus és író öbenne ugyanannak a szerepfelfogásnak két különböző, mégis egyfelé mutató megnyilvánulásai álltak egyé.

A harmadik fejezetet – ahol a nemzedéki kérdést jártam körül – érzem a dolgozat központi részének, hiszen Csengey műveit vizsgálva arra a megállapításra kellet jutnom, hogy írásai mintha mind egyetlen műfajnak, a „nemzedéki naplóknak” a változatai lennének.

A nemzedéknek mint eredendően szociológiai fogalomnak irodalomtörténeti applikációjakor, azaz a szellemtudomány gondolati keretei közé helyezésével az adott társadalmi csoport előbb biológiai, temporális, majd szellemi-ideológiai tér- és idő-dimenzióban mérhető homogenizálása történik. A fogalom pontos körülhatárolása és az abból fakadó generációs cselekvéseknek, illetve nem-cselekvéseknek meghatározása kimondottan is Csengey egyik legfőbb vállalt feladataként jelentkezett munkásságában. „Saját történelmének”, azaz szellemi érlelődésének első percétől erős társadalmi, politikai érdeklődés jellemezte, amelynek folyamányaként tekinthetünk a benne dolgozó, a közös nemzedéki tudat kialakítása iránti szinte kényszeres igényre.

A dolgozatban igyekeztem tehát megtalálni azokat a nemzedéki összekötő kapcsolatokat, amelyek az eredendően biológiai, temporális és földrajzi aspektusoktól képesek függetlenedni. A »nemzedék« fogalma mindig több pusztá empiriánál, s valójában sohasem nélkülözheti az ideológiai tétet.”⁴ Vagyis nemcsak a szerzők műveit meghatározó filozófiai, származási, társadalmi háttér, hanem a szellemi-ideológiai és főként az általuk belakott nyelvi tér sajátos dimenziói alapján is próbáltam a különféle generációs csoportokat megtalálni, s ezeken belül Csengey helyét meghatározni.

A beat-korszak „elszalasztott lehetőségeit” az „...és mi most itt vagyunk” (1983) elemző kötete, a *Gyertyafénykeringő* (1987) című novelláskötete és a *Találkozások az angyallal* (1989) című, egyetlen regénye három megközelítésből is elemzi. De lényegében ugyanezzel a kérdéskörrel foglalkoznak monodrámái, *A cella* (1984) és a félbemaradt Zrínyi

---

⁴ [Garami – Mekis – Németh:] *Előszó = Nemzedéki narratívák a kultúratudományokban*. Szerk. Garami András – Mekis D. János – Németh Ákos, Kijarat, Bp., 2012. 10.

mű, *A Tejút lovása* (1981), a Cseh Tamásnak írt szövegek könyv, a *Mélyrepülés* (1986), és a kevésbé sikerült filmforgatókönyv, *Az utolsó nyáron* (1991) is.

Az utolsó, befejező fejezetben igyekeztem választ adni arra az eredeti felvetésre, hogy vajon van-e helye az életműnek egy nemzeti kánonban. Vajon az irodalmi minőségszempont tekintetében áthagyományozásra érdemesnek tekinthetőek-e alkotásai? Igyekeztem a fejezet keretei között magát a kánon fogalmát és az azzal kapcsolatos irodalmi diskurzusrend megváltozását körüljárva választ kapni arra a kérdésre, hogy vajon Csengey művei, legalapvetőbb funkciójukat tekintve alkalmasak-e az egyéni identitás formálásán s a kultúrákövetítésen túl a nemzettudat képviselőjére, valójában az értékeken keresztüli azonosságtudatosítás, a hovatartozás megerősítésére.

Ennek kapcsán nem tudtam megkerülni magának a kanonizációs problémakörnek a kérdését sem, tudniillik, hogy léteznek-e egyáltalán objektív kánonok, esetleg feltételezhetőek párhuzamos kánonok?⁵ Van-e értelme annak a fogalomnak, hogy nemzeti kánon, vagy a kánonok a művészet autonómiájának tételezése kapcsán automatikusan nemzetfelettiek? Bővíthetőek-e a kánonok, és kik jogosultak ennek elvégzésére?

Mindamellet, hogy a dolgot az nem ez volt az elsődleges vizsgálódási iránya, arra a megállapításra jutottam, hogy a kánonok létezése nem lehet kérdés, de csak azzal a paradox kiegészítéssel, hogy a stabilitást jelző kánon kifejezés mögötti tartalom folyamatos megújulását, megújítását kell tételeznünk. Ilyen értelemben tehát a stabilitásuk időleges.

Jan Assmann szerint „*a kanonizálás valójában az értékeken keresztüli azonosságtudatosítás, a hovatartozás megerősítése.*”⁶ Arra jutottam, hogy Csengey életművét is ennek fényében érdemes vizsgálni. A nemzeti kánonok tulajdonképpen a közösség történelmileg szemlélt kulturális folytonosságára épülnek, s ilyen értelemben van identitáserősítő aspektusuk is. A társadalom közös, szinte predeterminált egyezsége nyugvó emlékezete formálódik saját kulturális tájékozódási ponttá, kollektív tudattá.

Csengey esetében az életmű olyan személyes meggyőződésből táplálkozik, amelyik korrelál ezzel a kollektív, nemzeti identitással – jelen esetben kultúrával, kánonnal –, s ezáltal hitelesíti azt. Egyik interjújában nyilatkozta: „*minden dolog elég és fokozhatatlan egész, ha saját maga tud lenni, ha egy önfeledt, ugyanakkor ajzott állapotban be tudja érni önmagával. Úgy érzem, ma a személyesség fedezete nélkül nem tud igazán megszületni semmilyen*

---

⁵ Bloom, Harold: *The Western Canon. The Books and School of the Ages.* Harcourt Brace, New York, 1994. 7.

⁶ Papp Endre: *A nemzeti irodalmi kánon szükségességéről = Hittel,* 2013. 25. évf. 5. sz. 56.

gondolat.”⁷ Meggyőződésem szerint ez az etikai, személyes fedezet az, amely a Csengey-féle alkotásmódszertant hitelesíti, annak minden – a kritikusok által hangoztatott – grammatikai, logikai buktatójával együtt is.

III. ÖSSZEGZÉS

Értekezésemben a fentiekben kifejtett módon igyekeztem Csengey Dénesnek és műveinek az irodalmi intézményrendszerben elfoglalt helyét meghatározni, pontosítani, s a kihunyóban lévő szakmai érdeklődést erre a különleges életműre irányítani.

Dolgozatomban többek között – a hatáskritikai szempontok szem előtt tartásával – azt is igyekeztem megvizsgálni, hogy az életmű milyen változásokat idézett elő az értelmezői mezőben, milyen visszhangra talált az adott kor társadalmában. Igyekeztem bizonyítani, hogy Csengey írásai a legkevésbé sem nevezhetők belső magánbeszédnek, történelemben helyezetségük egyértelmű. A primer szempont minden eszméjében és megnyilatkozásában a közéletiség kifelé tendáló, azaz társadalmi érvényű tapasztalati bölcsességének érvényre juttatása volt. Történeti hatásuk és művészeti értékük ezért elválaszthatatlan egymástól.

Úgy érzem, hogy a Csengey-életmű társadalmi, politikai és kulturális értelemben képes volt olyan egyetemes, a magyar viszonyokra (most is) alkalmazható üzenetrendszert konstruálni, amely mintegy természetszerű módon foglal magába össznemzeti jelentéstartalmakat, többek között a közösségépítést, a cselekvő együttműködést és a közös történelmi önmegvalósításból fakadó teljes szabadságot.

Próbáltam a vizsgált életművet esztétikai értelemben is értékelni. Ezek alapján megállapítottam, hogy ez a még csak kialakulóban lévő és saját korlátait feszegető textuális univerzum a felívelési korszakának elején tört ketté. Nem jutott el a kiteljesedésig. A művekben egy kereső, vívódó, nemegyszer a kétségbeeséssel küszködő embert látunk magunk előtt, aki a sokműfajúság izgalmas határfeszegetésein keresztül igyekezett minden módon megragadni a mesterséges eszközökkel fenntartott társadalmi konstrukcióból fakadó problémák narratív formában specifikálható jelenségeit. Alkotásai – legyenek azok regények, novellák, forgatókönyvek, monodramák vagy éppen dalszövegek – analóg módon tükrözték a szerzői én sajátos etikai orientációját. Mintha az automatizmussá merevedett, klasszikus írói kifejezésmódokat már alkalmatlannak érezte volna a lét igazi értékelésére. Ezért olyan, a

---

⁷ Bérczes László: *Gyalog és egyenként. Beszélgetés Csengey Dénessel = Film Színház Muzsika*, 1988. április 30. 32. évf. 18. sz. 8.

műformák, műnemek és művészeti ágak közötti holisztikus integrációval próbálkozott – több kevesebb sikerrel –, amely műveinek általános kvalitásmegmaradása mellett ezt az univerzális művészi lefedettséget tűzte ki célul maga elé. Meggyőződésem szerint, sikerrel.

IV. PROF. DR. NAGY IMRE DSC OPPONENSI VÉLEMÉNYE

Az elszalasztott – és visszanyert – idő

Bírálat Dobosi László *Nemzedéki kérdés, politikum, kanonizációs problémák. (Csengey Dénes életművének elemzése)* című doktori értekezéséről

A disszertáció műfajához szükséges, sőt talán fölösen bőséges szakmai apparátussal, tisztességesen és okosan megírt dolgozat, amely bírálatom tárgya, két alapvető kérdést vet fel. Az egyiket a szerző is felteszi, azt, hogy az irodalomtörténeti távlat hiánya miatt lehetséges-e a választott életműről monografikus igényű irodalomtörténeti művet készíteni. Válasza az, hogy *megírta* ezt a dolgozatot. Egyébként megnyugtatom a szerzőt: Az említett távlat hiányában is lehet mértékadó művet készíteni. Igaz, erre nézve nem túl sok példát tudok felhozni. De egyet feltétlenül meg kell említeni. Horváth János 1910-ben írta meg *Ady és a legújabb magyar líra* című kiváló könyvét (akkor még csak négy Ady-kötetet ismerhetett, a költő pályája delelőjén állt, tehát időbeli távlat egyáltalán nem létezett), amelyben átveszi, sőt magáénak vallja a konzervatív kritika hármasságát az Ady-életművel kapcsolatban. Hazafiatlan, erkölcsileg kifogásolható és nehezen érthető, mondja. Ám ez utóbbiról szólva rávilágít arra, hogy az ösztönvilág költészetének talányossága valójában nem a beszéd homályossága, „hanem a beszéd segítségével kifejezésre jutott homályos, tudattalan lelkiállapot” következménye. És innen eljut Ady szimbolizmusának mély megértéséig, jelentőségének felismeréséig. (Ez az érzékeny, nyitott, bírálva megértő konzervatív kritika mennyire hiányzott a későbbiekben a nagy – számomra legnagyobb – magyar költő utóéletéből.) Szóval lehet az említett távlat nélkül is dolgozni. Igaz, felettébb kockázatos. Egy Ady kell hozzá, és, persze, egy Horváth János.

Csengey Dénes azonban nem Ady Endre. És ebből fakad a másik kérdés, ami a dolgozatot olvasva megfogalmazódhat. Elég erős-e Csengey életműve ahhoz, hogy elbírnjon egy monografikus analízist. Nem roskadozik-e alatta ez a homlokzatot tartó „oszlopember”? Azt szokták mondani, Csengey életműve torzóban maradt, nagyon fiatalon halt meg, ami sajnós igaz, mindössze 38 éves volt. De Ady is csak négy évvel élt többet, és, mondjuk, Csokonai hattal még kevesebbet kapott, Petőfiről ne is beszéljünk. Ám az valóban állítható, hogy Csengey – önmagához képest – kevés időt kapott, minthogy úgy látom, későn fejlődő típus volt, az irodalom jócskán ismer ilyeneket, az életkor tehát relatív tényező. Nem akarom

Csengey emlékét bántani, miért is tenném, de, azt hiszem, nem a „torzósággal” van gond. A jelek szerint nem volt átütő erejű írói tehetség, meg hát önmaga ellen is dolgozott: szétszórta magát: esszé, interjú, novellák, regény, filmforgatókönyv, populáris dalok – sok ez így együtt, pontosabban: sokféle.

Kezdjük „morózusan”! Morosus, azaz Kukorelly Endre ezt írja Csengeyről a *Holmi* II. évfolyamának 1. számában (mivel az első évfolyam októberben indult, ez a fiatal lapnak csak a negyedik száma), tehát kitüntetetten fontos, a hangot felerősítő helyen: „Csengey igen kiváló férfiú, öblös hangú szónok, a leghőbb barát, nemes lélek, nagy jó indulatok. Remekül fogalmaz, amit kimond, az ki van mondva, igazi politikus véna, az Isten is a nemzetnek teremtette őt, valamint neki ezt a nemzetet. Ám mindezekről, sőt mindentől függetlenül regényt is ír, nézzük tehát a regényt.” És Kukorelly „Morosusan” megnézi. Nem is idézem tovább. A *Találkozások az angyallal* című regényről van szó, Csengey egyetlen regényéről. Nem sok jót mond róla. Viszont a kritikus szemléletes képet rajzol a Csengey-jelenségről. Aki, ezt már én teszem hozzá, a Magyar Demokrata Fórum egyik alapítója, parlamenti képviselő, a *Hitel* szerkesztője. Ez a jelenség bizony megér egy disszertációt. Hogy miként alakult ez a történet, és miért így alakult. Erről beszélni kell. Harminc év egyébként is eltelt. A távlat lassan már meg is lenne, a tárgyilagos nézőpont megkeresése azonban valószínűleg nehezebb feladat. Dobosi László kísérlete ezért dicsérendő. Mert a szövegek háttérben megmutató jelenséget veszi szemügyre. Jól ismeri a korszakot. Egyfelől 1986-ban a *Tiszatáj* júniusi számában megjelent Nagy Gáspár verse, *A fiú naplója*, de már tíz évvel korábban, 1975-ben napvilágot látott Mészöly Miklós könyve, az *Alakulások*, négy évvel később pedig a *Termelési regény*. (Mai egyetemisták számára már hozzá kell tenni, hogy ez utóbbi Esterházy műve.) A politikai változásokra itt elég csak utalni, és hozzá kell tenni, hogy Csengey egy olyan irodalmi miliőben lépett fel, ahol radikálisan átalakul a diskurzusrend, első szinten a tematika, de az irodalmi jelhasználat módja is megváltozik, s egy *író* számára ez utóbbi a lényegesebb. A *jelenség*, persze, másként ítél, az ő helyzete más. Dobosi hitelesen vázolja fel a szituáció összetettségét, és ezt a kettős folyamatot.

Erre a szituációra jellemző Csengey Dénes nevezetes beszéde a tervezett bős-nagymarosi vízlépcső ügyében. Ez a szöveg, amely, elhangzásának helyére utalva, *A Parlament előtt* címmel jelent meg a *Hitel* nyitó számában, a magyar szónoki beszéd maradandó értékű legújabb kori példája. A többes szám első személyű grammatika képviselői beszédmódja érzelmi és szemléleti közösséget teremt a szónok és az őt hallgató tömeg között, s ennek alapján a téma – a „Titkos Kamarillapolitika” eredményeként létrejött, s most a

tiltakozást kiváltó, természetkárosító beruházás – jelképes határkövé válik. „Látunk kell – mondja a szónok –, hogy ez a terv és ez a vállalkozás egy lezárult korszak, egy válságba hanyatlott, működésképtelenné bénult paternalista diktatúra terve és vállalkozása. Megvalósulása azonban már egy másik korszak első történelmi pillanataiban, a magyar demokrácia elkerülhetetlen megteremtésének korszakában vette kezdetét.” Csengey Dénes demokrataként – a heves tiltakozást józan érvekkel társítva – emeli fel hangját, kimondva a közösségi akaratot. (*Hitel*, I. évfolyam, 1. szám. 1988. november 2.)

De most még az író Csengeyt illető egyidejű kritikai visszhangról néhány szót. Megjegyzendő, hogy Csengey kilenc megjelent kötete közül csak kettő tartozik a hagyományosan szépprózának nevezhető körbe. Ez utóbbiakról szólva bírálói nem egyszer „patetikusnak”, „didaktikusnak” látják a szövegeit, mivel a szerző, mint állítják, gyakran benne ragad túlbonyolított mondatainak részleteiben (ez akkor történik, ha a lélek indulatoktól forr, s a száj egyszerre több állítást akar megfogalmazni), s kifogásolják a művek poétikai egyenetlenségeit. Ezekre a hiányosságokról Dobosi is tud, magyarázó, védelmező gesztusai azonban néha túl általánosak. Azt írja: „a Csengey által kialakított grammatikai tér olyan nyelvi világot közvetít, amely talán valóban túlzott esztétikumburjánzással, azonban egyértelműen szándékolt etikai alapokon épül. Ezt pedig nem a szövegek gyengeségének, hanem erényének kell tekintenünk.” Nem tudom, hogy az esztétikum burjánzása esztétikum-e még, de azt viszont látom, hogy valamiről elterelődik a szó: *esztétikai* problémákra nem lehet érvényes *etikai* választ adni. Karddal vívott párbajban nem illik csőre töltött pisztolyt előrántani. Máshol azt olvasom, hogy Csengey írásai, akárcsak egész életműve „szuverén, egyedi tehetségről tesznek tanúbizonyságot”. Ezt elfogadom ugyan, de kapásból tudnék a korszakból legalább tíz szerzőt említeni, akikről mindez dettó elmondható. Itt árnyalásra lenne szükség. Dobosinak azok a tételei, miszerint Csengey a hagyományhoz való viszonya szerint egyfelől a Kulcsár Szabó Ernő által metonimikusnak nevezett elbeszélési módhoz köthető, másfelől pedig az S. Varga Pál által hagyományközösséginek nevezett narratívához kapcsolódik, szerintem alaposabb kifejtést, és főként, összehangolást igényelnek.

Csengey pozicionálása szempontjából viszont igen elgondolkodtatónak vélem Dobosi fejtegetését a Balassa–Csengey-vitával összefüggésben, amelynek az *Életünk* című folyóirat adott helyet. Én is úgy látom, hogy egyfelől a népnemzeti tematika és a kollektív szempont, másfelől az individuális elvvel társuló irodalmi, szellemi autonómia értékrendjei ütköztek itt meg (nem szükséges hozzátennem, hogy ki melyik oldalon állt), ám engem elkeserít, hogy a harmincas évek népi–urbánus vitája után ezt a csatát meg egyszer meg kellett vívni. De ha

már igen, nem érzékelem itt sem Németh László érvrendszerének őszinteségét és világosságát egyfelől, sem pedig másfelől Ignóus Pál és Hatvany Lajos pontos, intellektuálisan és Hatvanynál érzelmileg is megalapozott válaszána mélységét. Az bizonyos, hogy az egykori vita, és annak alkalmasint ez a legfőbb tanulsága, hogy a zsidó-kérdés felvetésével együtt is a nemzet keretein belül zajlott, s lényegében modernizációs kérdés körül forgott. Az európaiság két útjáról szólt, az innováció és a tradíció elveinek arányáról. Sándor Iván szemléletes kifejezésével: a „visszatekintő” és a „háta fordító” magatartás méregette gyanakodva egymást. A mai diskurzusban is ez volna a dolog lényege. (Nem a gyanakvásra gondolok.) Többet lehetne – kellene! – tanulni az elődöktől. Akkor a véscsengő az amúgy igen sokoldalú és mélyen szántó esszéfűzér, a *Nappali hold* valóban rossz emlékeket ébresztő részletének megfogalmazása előtt szólalt volna meg, nem pedig Esterháznak a *Hittel* szakító reakciójakor. Csengeyt dicséri, hogy Balassához hasonlóan az európaiság szempontjából nem lát (vagy igyekszik nem látni) sem válaszfalat, sem árkokat. Ehhez személyes megjegyzést fűzök. Én Várkonyi Nándortól azt tanultam, hogy egy népi lehet urbánus is, anélkül, hogy népisége csorbát szenvedne, s viszont, egy urbánus is tisztelheti azt, amit népnek szokás nevezni. Tessék a *Sorsunk* évfolyamait lapozgatni! Nem állhatom meg, hogy ne hozzam szóba egy textológiai óráim élményét. A szerző és a szöveg viszonyával kapcsolatosan azzal kezdtem, hogy vegyünk szemügyre két szöveget: az egyik a holokausztról szól, a másik Jézusról. Az egyiket Kertész Imre írta. A másikat Csoóri Sándor. Abban egyetértés alakult ki, hogy mindkét szöveg szép. De elgondolkodtató tanulsággal szolgált, s némi csodálkozást váltott ki, amikor közöltem (ezt az információk addig visszatartottam), hogy a holokausztra megrendülten visszatekintő, *Emlékezés egy régi utcára* című szöveget Csoóri Sándor írta (*Várakozás a tavaszban*, 1983. 48-49.), a Jézusról szóló bensőséges vallomásnak pedig Kertész Imre a szerzője. (Tessék elolvasni a *Vigiliában*: 2014. 4. 202.)

Dobosi László legnehezebb feladata Csengey megjelent kötetének bemutatása. A *Gyertyafénykeringő* (1987) novelláinak szürrealisztikus vízióira hívja fel a figyelmet, s rámutat a bezártság-élmény és a valóban gazdag jelentésű fejsze-motívum összefüggésére. A *Találkozás az angyallal* című regényben (1989) szintén fölbukkannak a rács, a cella és a ketrec képei, ezúttal is az önéletrajzi tapasztalat összefüggésében. Én több figyelmet szenteltem volna A *cella* című monodrámának (1984). A dolgozatnak ezek a részletei nagyobb teret kaphattak volna annak érdekében, hogy a kanonizálás kérdésének felvetése hiteles legyen. Az ideológiai szempont és a „morális imperatívuszba vetett hit” pedig csak

annyiban kerülhet szóba, amennyiben esztétikumká lényegült át. Úgy vélem, hogy Csengey helye a korabeli irodalmi életben elsősorban nem a művei révén határozható meg, hanem tudatosan vállalt szerepe alapján. A Csengey-jelenség eltakarja, de kézen is fogja Csengeyt, az író.

A fentiek fényében nézzünk meg közelebbről egy Csengey-novellát. A *Kikeleti éjszaka* a *Mozgó Világ*ban jelent meg a nyolcvanas évek elején. (1981. 8. 61-66.) (Ez a lapszám publikálta az elhunyt Hajnóczy Péter *Dinamit* című drámáját.) Csengey novellája sűrű szövésű, sötét hangulatú, engem Kodolányi ormánsági elbeszéléseire emlékeztető írás. A szerző bátran roncsolja a korabeli hatalom által képviselt hamis, mert egyoldalú „felszabadulás” mítoszt. Pedig az Izsóék házában megjelenő orosz katonák voltaképpen nem is erőszakoskodnak, csupán ételt követelnek. De pusztá jelenlétük, meg hogy eleve félni kell tőlük, az maga a brutális erőszak, amely rémes eseményt idéz elő. A vajúdo asszonyt el kell rejteni, s a titokban, az ágy alatt megszületett gyermek egy levágott liba sorsára jut. Az elbeszélő halmozza a horrorisztikus elemeket, Kató bábi abszurdba hajló táncba kezd, miközben a szomszéd szobából még egy öregasszony nyöszörgését is halljuk, s mindez így együtt a történetet zsúfolttá teszi, miáltal jelképes ereje csökken. A túlzottan erős hangszerelés kimunkálása során a szerző elmulasztja a kínálkozó gyermeki nézőpontot érvényre juttatni, János ily módon csupán mellékszereplővé válik, pedig a személyes nézőpont következetes alkalmazása, az eseményeknek a gyermeki látókörbe helyezése hitelesítő tényező lehetett volna. A *Kikeleti éjszaka* fiatalkori írás, azért választottam, mert erényei, de hibái is jellemzők Csengey prózájára.

Publicisztikája jelentősebb: remekül felépített szövegek, amelyek kordokumentumként is fontosak. A *Hitel* legszínvonalasabb publicisztikai írásait ő írja. Azt az időt, melyet a szépíró elszalaszt, visszanyeri a közíró, a publicista. Takáts Józsefnek igaza van, amikor a *Hitel* egyik előzményének tekinthető, s szintén Csengey által szerkesztett *Dolog és Szellem* kapcsán megjegyzi, hogy „itt vannak az értekező műfajok és a szépirodalom leginkább egyensúlyban.” És hozzáteszi: „a nyolcvanas évek elejének jelensége az, hogy egyrészt a népi költészet paradigmája megrendült, defenzívába szorult és egyben kinyitódott, másrészt az a fiatal társaság, akik ekkor a népiség hagyománya felől érkeztek, radikálisabbak lettek az idősebb nemzedékeknél; ugyanekkor pedig visszaszorult az e hagyományra oly jellemző prófétikus vagy pedagógikus hang, a szépirodalomban éppúgy, mint a közírásban.” (Takáts József: *A Lap*. Jelenkor, 1989. 5. 519-523.) Ezt a szöveget, igen helyesen, Dobosi is idézi, de

én felerősítem ennek az összefüggésnek a fontosságát. Úgy vélem, itt rejlik a Csengey-olvasás kulcsa, sőt a nyolcvanas években jelentkező népi paradigma egésze is e *megrendülés* és *kinyitódás*, *visszaszorulás* és *radikalizálódás* felől értelmezhető és értékelhető igazán.

Dobosi dolgozata egy fontos lépés ebben az irányban. Ezért javaslom a doktori cím odaítélését.

Pécs, 2020. 04. 27.

Nagy Imre

V. DR. STURM LÁSZLÓ CSc OPPONENSI VÉLEMÉNYE

Bírálat

Dobosi László: *Nemzedéki kérdés, politikum, kanonizációs problémák. Csengey Dénes életművének elemzése* című disszertációs értekezéséről

A dolgozatíró – ahogy mondani szokták, de ezúttal valóban – hiánypótló vállalkozásba kezdett Csengey Dénes életművének földolgozásával. A hetvenes-nyolcvanas évek alkotói közül számosan élnek az utókor emlékezetében amolyan „ködlovagként”. Az irodalom iránt érdeklődő ismeri a nevüket, olvasott is valamit tőlük, esetleg valamilyen skatulya is rémlik, amibe belehelyezték őket (inkább világnézeti, mint irodalmi alapon sokszor), de az életmű valódi jellegzetességei, irányultsága, értékei többnyire homályban maradnak. A feledés és a – szűkkörű – kultuszképződés között ingadozik a hírnevük. Eljött az ideje irodalomtörténeti feldolgozásuknak. Ami együtt járhat „rejtőzködő irodalmi kánonok” felszínre hozásával, a művészeti folyamatok teljesebb belátásával.

Csengey Dénes is ilyen alakja a korszaknak. Az ő nevét aktív közéleti szerepvállalása miatt talán többen ismerik (ismerték), mint másokét. Kultusz is kezdett kialakulni körülötte korai halála után. (Ennek momentumait Dobosi a kötet végén külön is dokumentálja.) Mindez azonban az idő múlásával kopik. A disszertáció a távlatos, mégis kortársi beleérzéssel készült mérlegelésre tesz kísérletet.

Dobosi László az egykori kortárs irodalomban keresi először az író helyét. Megállapítja, hogy az író bár alkalmazta az ún. posztmodern számos fogását, átgondolt közösségi elkötelezettsége miatt nem illett bele ebbe a kategóriába. Csengey „saját kulturális mintázatát a hagyományozódás folytonosságához köti”. Felhívja a figyelmet tárgyilagosságot burjánzó képiséggel elegyítő sajátos stílusára. Elemzést olvashatunk irodalmi vitáiról, előtérben az emblematikus korkifejezéssé vált levélváltással, amelyet Balassa Péterrel folytatott.

A második rész politikum és irodalom kapcsolatait elemzi az életműben. Itt Csengey esszéi kerülnek középpontba.

A következő részben a nemzedéken belül keresi az író helyét az értekezés szerzője. Ebben vezérfonala a nemzedék mannheimi értelmezése és Csengey kritikája a beat-nemzedékről.

Végül Dobosi a lehetséges kanonizáció kérdéseit vizsgálja „kultusz és elfeledettség” között. Úgy látja, hogy Csengey nem futotta ki igazán a formáját, az igazi nagy művet nem alkotta meg: pályája „a felívelés korszakának elején törik ketté. Nem jut el a kiteljesedésig”. Ennek ellenére minőségi életművet hozott létre, amely részértékeivel, tisztánlátásával, meglepő képeivel igényt tarthat az olvasó érdeklődésére. Élet és mű egysége pedig mindenképp tanulságokat rejt annak, aki az adott kor, közérzet iránt érdeklődik.

Dobosi általában nem vállalkozik az egyes alkotások határozott értékelésére. Hangot ad a fenntartásainak, de ezeket ellensúlyozza egyéb szempontok fölvetésével. Óvatosságát az összegzésben így indokolja: „A Csengey-életmű [...] most már mindenképpen torzóban marad, értékelése különösen is nehezzé válik. Hiányzik a befejezés, a lezárás”. Szerepeltet határozott minősítéseket, de ezek szinte kizárólag korabeli kritikákból származó idézetek. Bár az olvasó néha szeretne egyértelmű javaslatokat kapni: szerinte mit érdemes újraolvasni? mi igazán esélyes a maradandóságra? Ám érthető az óvatosság, egy disszertációnak nem a szubjektivitás önkényét nehezen kikerülő javaslattétel a feladata.

A dolgozat szerzője kitér Csengey minden kötetére, mégis némileg hiányolom egyes művek részletesebb értelmezését. Dobosi az általános jellemzőket keresi, amelyek az egész pályát meghatározzák. Az egyes művek ezeket illusztrálják, árnyalják többnyire. Az alkotások irodalmi, stilisztikai sajátosságairól jószerével csak sommás megállapításokat tesz. Az alapkarakter középpontba állítása ugyanakkor némi körben forgó logikához, önisméltésekhez vezet. Ezek azonban választott módszerének hátulütői. Bár szívesen látnánk egy-egy mű – a főművek – átfogóbb elemzését, érthető, hogy a kiteljesedetlenség látott írószág és az emblematikus, sokoldalúan megnyilvánuló alak miatt inkább a mentalitás, a szerep egészét állítja középpontba.

Az életmű részleteiben való elmélyülés hiányáért kárpótol a kitekintés gazdagsága. Csengey személyisége alkalmat ad a korabeli irodalmi élet, szellemi mozgalmak, csoportosulások értő számbavételére. Csengey tevékeny részese ugyanis a hévízi

tanácskozásonként éppúgy, mint a tokaji írótabornak, debreceni irodalmi napoknak, Írószövetségnek, FIJAK-nak. Részt vesz a legtöbb politikai szervezkedésben is. Dobosi kiválóan összegzi az említett irodalmi és nem-irodalmi színterek korabeli lényegét, Csengey hozzájuk való viszonyát. Kitér még a szekszárdi fiatalkori baráti körre is, ennek hatását szintén joggal tartja modellértékűnek az író eszmélkedésében.

Csengey révén rálátás nyílik a korabeli szellemi mozgalmakra és közérzetre. Az író a megítélésükre is kínál szempontrendszert: „olyan kérdésfeltevésekre ad lehetőséget, amelyek a nemzedéki kiúttalanságtól egészen a modern ember létproblémájáig ívelnek. [...] válaszkeresései [...] a morális, azaz szükségszerűen cselekvő, közösségépítő magatartásban formálódnak. Úgy képes belesimulni a kollektív megelőzöttség adta keretbe, hogy ezzel együtt sem tagadja meg az egyéni tudat szabadságát.” (Németh László és Csoóri Sándor neve éppúgy felmerül, mikor a szerző a hatásokat, mestereket veszi számba, mint Eötvös Józsefé.)

Dobosi László egyik fő tétele – illetve munkamódszere –, hogy Csengey művei leginkább egységükben ragadhatóak meg. (Ez indokolja végső soron, hogy hiányzik az egyes alkotások kiemelése.) Esszé, regény, novella, dalszöveg, dráma – mind egyetlen műfaj, a „nemzedéki napló” változatai. A nemzedéki önértelmezés, helykeresés, közérzet-kifejezés különböző változatai. Ezért indokolt a „nemzedék” fogalmának részletes boncolgatása. (A kánon hasonló részletezése talán kevésbé.) A nemzedéki adottságok között pedig főleg arra fókuszál az író, hogy lehet-e hatással a történelemre az egyén. És bár nem hallgatja el a kétélyeket és nehézségeket – különösen szépirodalmi műveiben mutatja kíméletlennek a környezet meghatározó erejét, az egyén kiszolgáltatottságát –, a válasza egyértelmű: igen. Ezzel a derülátással és aktivitással egyedi rálátást kínál korára-korunkra. Nemcsak a Kádár-korra, hanem az azt követő új meghatározottságokra is.

A dolgozatszerző stílusa szakszerű. Bizonyos részekben némileg túlzottnak tartom az idegen szavak használatát, olykor túlbonyolított mondatokra, nehezen értelmezhető vagy henyé kifejezésekre („valóságértelmezési felfogása”; „öszöneiben már egy ideje alakuló irányba fordul”) is bukkanhatunk, illetve indoklás nélküli ítéletekre („olykor meggondolatlan vitastílusában”). Ám többnyire világos és tárgyilagos. Találó megfogalmazásaira szintén álljon itt egy példa: „Művei ilyen értelemben enjambement módjára hajlanak át egymásba” – írja a Csengey életmű szerves összefüggéseit érzékeltetve.

Külön érdeme Csengey megjelent és kötetben meg nem jelent írásainak összegyűjtése, valamint a szakirodalmi bibliográfia összeállítása.

Az értekezés nyilvános vitára való kitűzését javaslom.

Dr. Sturm László, CSc

Bp., 2020. II. 27.

VI. VÁLASZ AZ OPPONENSI VÉLEMÉNYEKRE

Tisztelt Professzor Urak!

Mindenekelőtt szeretném megköszönni, hogy elvállalták értekezésem bírálatát. Köszönöm Önöknek az építő jellegű, részletes bírálatot és doktori értekezésem alapos áttanulmányozását. Lényegre törő észrevételeik, kérdéseik alkalmat adtak munkám ismételt, alapos átgondolására. Az opponensi véleményekben megfogalmazott kritikai észrevételek, megjegyzések és kérdések lehetőséget biztosítottak számomra a dolgozat talán kevésbé kidolgozott részeinek pontosabb értelmezéséhez.

Továbbá ez alkalommal szeretném megköszönni konzulensemnek, Mekis D. Jánosnak a munkáját is, aki végtelen türelemmel és kitartással terelgetett egy kezdetben számomra teljesen idegen világban, és aki őszinte kritikai megjegyzéseivel segítette a helyes irány megtalálását.

Nagyon sokat köszönhet ez a dolgozat továbbá a Csengey-családnak is, akik egész idő alatt rendelkezésemre álltak, akár szóbelileg, akár ötletekkel, vagy éppen betekintést engedve a még feldolgozatlan hagyatékba.

Az értekezéssel kapcsolatos konkrét kritikákra és észrevételekre a következő válaszokat adom.

Nagy Imre professzor úr észrevételei:

Professzor úr méltán veti a szememre, hogy a Csengeyt ért bírálói kritikák – t. i. grammatikai túlbonyolítások, poétikai egyenetlenségek – kapcsán az általam alkalmazott magyarázó, védelmező gesztusok túl általánosak. Sőt, megemlíti, hogy az esztétikai vádakra nem lehet érvényes etikai válaszokat adni, ahogy ezzel én próbálkoztam.

Először is köszönöm az észrevételt. Valóban, így visszaolvasva nekem is olyan érzésem lett, mintha elbeszéltem volna a lényeg mellett. Elismerve ezt a tényt, mégis szeretnék hivatkozni a dolgozatban felvetett egyik alapvetésemre, amely szerint a Csengey-féle cselekvő szubjektum minden esetben etikai téren mozog, képtelen a társadalmi eseményektől izolálódni. Az alkotói kívülállás közömbössége, a pusztán esztétizáló irodalom nem egyeztethető össze cselekvő-értékelő-értelmező művészi, politikai célkitűzéseivel. Szövegei elsődlegesen etikai jelentéssel bíró formájukban kapcsolódnak a cselekvés világához, amelyekben az alkotói aktivitás az írásokban kerekedik egésszé. Vagyis a

társadalom megóvására hivatott alkotói én személyiségjegyei nem maradnak háttérben. Ennek függvényében a textusok megolvasása is ebből az aspektusból tűnt logikusnak.

Ezt az etikai vonulatot igazolja a dolgozatban csak érintőlegesen előkerülő, párhuzamos, lelki síkra apelláló világ titokzatos égi lénye, „az angyal”, amely mintegy az életműegység igazolásaként rendre előkerül a Csengey-szövegekben. Külön köszönet Papp Endrének, aki a 2020. áprilisi *Hitel* folyóirat Csengeyre emlékező „blokkjában” helyet biztosított ilyen irányú kutatásaimnak, s így lehetőségem volt a témát az *Aki kétszer élt* címmel megjelent esszémben bővebben kifejteni.

Akárhogy is, professzor úr felvetése és a *Hitel*nek készített írás munkálatai során több újabb tanulmány is látóterembe került, amelyeket a későbbiekben mindenképpen fel fogok használni a dolgozatomban tett állítások – ahogy kérte – alaposabb kifejtésére és főként összehangolására. Nemcsak az esztétikum kérdéskörét illetően, hanem a Kulcsár Szabó Ernő által metonimikusnak nevezett elbeszélési módhoz köthető, másfelől pedig az S. Varga Pál által hagyományközösséginek nevezett narratívához kapcsolódó kijelentéseim kapcsán is.

Professzor úr megállapításával teljesen egyetértve, magam is úgy vélem, „hogyan Csengey helye a korabeli irodalmi életben elsősorban nem a művei révén határozható meg, hanem tudatosan vállalt szerepe alapján.” Ezért koncentráltam inkább az író személyére és az őt mozgató motivációkra, sőt szerepvállalásokra, nem pedig a műveire. Mindemellett köszönöm, hogy professzor úr felhívta a figyelmemet a szerteágazó életműben való eligazodás helyes hangsúlyainak megtalálására. Az Ön által felvetett publicisztikai életmű előtérbe helyezésének kérdéskörét feltétlenül megfontolás tárgyává teszem.

Sturm László professzor úr észrevételei:

Sturm professzor úr bírálatában elsődlegesen a Csengey-művek túl általános értékelését említi, azok részletesebb irodalmi, stilisztikai sajátosságainak értelmezését hiányolja dolgozatomban, amely korrelál a Nagy Imre professzor úr által említett „túl általános védelmezői gesztusok” észrevételével.

Köszönöm mindkettejük megerősítő észrevételét. Valóban, a dolgozat egészében igyekeztem a tudományosság távolságtartó álláspontján maradni. Ahogy Sturm professzor úr is megjegyezte bírálatában, ez azért történt így, mert szerettem volna a szubjektivitás hibáját elkerülni. Lehetséges az is, hogy talán kicsit bátrabban kellett volna állást foglalnom, s bátrabban belemennem a kötetek elemzésébe, de Csengey műveinek erős politikai érintettsége is óvatosságra intettek. Felvetését azonban megfontolom, s egy esetleges monográfiává való átalakítás esetében feltétlenül megvalósítom.

Professzor úr azzal folytatja érvelését, hogy a művek elemzése helyett az „alapkaraktert” állítottam középpontba, ami „*némi körben forgó logikához, önisméltésekhez vezet*”-ett. Ez valószínűleg így is van, s egy cseppet sem volt tudatos. Mégis úgy látom, hogy pont ez az a szegmense az életműnek, amely a Csengey-jelenség valódi mélységeinek megértéséhez elvezethet minket. Csengey Dénes sokműfajú, de egy gondolatú író volt. Akármilyen műfajban alkotott, mindig ugyanaz a szándék, ugyanaz a felismerés hajtotta: az ország érdekeinek előtérbe helyezése. Ezért amikor egyre jobban belemélyedtem az életműbe, világossá vált számomra, hogy a Csengey-féle műfajok közötti „kirándulások” a benne feszülő, s felismerni vélt igazsághoz leginkább illeszthető nyelv megtalálásának kísérleteiből fakadtak. Ennek az áhított – nemzedéki – nyelvnek a változataiként tekinthetünk az esszéire, novelláira, forgatókönyveire, dalszövegeire, drámai monológjaira, politikai beszédeire, naplóira és még egyetlen regényére is. S minthogy mindegyik egyfelé mutat, elemzésükkor elkerülhetetlenné vált számomra az önisméltés, ami viszont véleményem szerint nem gyengíti, hanem erősíti a mondandóm lényegét.

Professzor úr észrevételezte azt is, hogy a kánon kérdéskört talán túlzottan részleteztem, s ezt nem érezte eléggé indokoltnak. Mentségemül csak azt tudom felhozni, hogy bizonyára valamiféle, az értekezésemben akarva-akaratlanul érvényre jutó kanonizációs láz vett erőt rajtam. Csengey Dénes halála óta majd három évtized, azaz nagyjából egy generációnyi idő telt el. Úgy láttam, elérkezett az ideje és a lehetősége a torzóban maradt életmű kellő távolságból való, de alaposabb vizsgálatára. A rendszerváltozás korszakának alkotói között pedig számos olyan meghatározó gondolkodó és alkotó tevékenykedett, akiknek az életművét – véleményem szerint – a nemzeti kánon részévé kell tenni. Úgy gondoltam, hogy ennek első lépése lehet egy ilyen típusú feldolgozás elkészítése, amely tulajdonképpen nemcsak magáról a választott alkotóról, Csengey Dénesről szól, hanem egy egész korszak értelmiségi gondolkodóinak helymeghatározását próbálja definiálni.

Sturm László azt is észrevételezte, hogy a dolgozat nyelvezete olykor túlbonyolított, sok az idegen, nehezen értelmezhető kifejezés, az indoklás nélküli ítélet. A dolgozatban érintett sok hasonló kritikusi álláspont alapján már-már „Csengeynek” érezve magam, szeretném megköszönni a figyelmeztetést. Az észrevétel ugyanis teljesen jogos. Minthogy eddigi munkásságom alatt nem a tudományos dolgozatok formai követelményei, inkább egy könnyebben olvasható, esszéisztikus stílus volt jellemző az írásaimra, az egyik, talán legnehezebb feladat számomra az erre a nyelvre való átállás volt. Láthatólag több alkalommal nem is sikerült megtalálnom a helyes egyensúlyt. Ilyen szempontból sok finomítgatásra szorul még a kézirat.

Még egyszer szeretném megköszönni az igen alapos munkájukat, s a pozitív és kritikai észrevételeiket egyaránt. Jólesően veszem tudomásul az opponensi bírálatok összefoglalóit, melyek szerint a hibák ellenére hiánypótló és kiválóan összegző munkának tartják dolgozatomat, és ez alapján javasolják a nyilvános vitára való kitűzését.

Mindezek alapján tisztelettel kérem válaszaim elfogadását.

Pécsett, 2020. május 5.

Dobosi László

VII. SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ

Tanulmányok:

- 2019–2020: Pécsi Tudományegyetem, BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola – phd fokozat
- 2011–2013: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pedagógiai Kar – pedagógus szakvizsga
- 1994-1996: Szent Ignác Jezsuita Szakkollégiumi tagság
- 1993-1999: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Kar, teológia
- 1992–2002: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, történelem

Nyelvtudás:

- szakmai középfokú nyelvvizsga, német (B2)
- szóbeli középfokú nyelvvizsga angol (B1),
- komplex középfokú nyelvvizsga, latin (B2).

Szakmai tapasztalatok, munkahelyek

- 2019– : Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani kutatóintézet megbízott kutató
- 2012–2018: Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának igazgatója
- 2012–2017 : Ciszterci Rend magyarországi iskoláinak oktatási főigazgatója
- 2005–2009: Irodalmi Páholy c. negyedéves kulturális folyóirat alapító főszerkesztő
- 1999– : Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma (történelem, hittan, filozófia és társadalomismeret tanár, mk. vezető, osztályfőnök), Pécs
- 1997–1999: Práter utcai zenei általános iskola (napközis tanár), Budapest

Szakmai eredmények, elismerések:

- 2011: Berzsenyi Dániel Irodalmi Társaság tagság
- 2010: MANK tagság és a Magyar Mecénás Programban való részvétel
- 2010: Bertha Bulcsu-díj
- 2010: Mikszáth-pályázat különdíj
- 2008: Magyar Írószövetség tagság

- 2007: Színes c. diáklappal az ország legjobb középiskolai diáklapja cím
- 2005: MAKÚSZ (Magyar Katolikus Újságíró Szövetség) tagság
- 2001: Faludi Ferenc Akadémia ösztöndíja

Szakmai konferenciák:

- *Ciszterci oktatás, nevelés* = Tanítás és nevelés konferencia, Pécsi Püspökség Szabadegyetem, Pécs, 2017. március 22.
- *Ciszterci lelkeségű pedagógia* = Iskolatörténeti konferencia, Leőwey Klára Gimnázium, Pécs, 2017. március 10.
- *Tüskés Tibor és a Balaton* = Tüskés Tibor emlékkonferencia, Szántód Város Önkormányzata, Szántód, 2015. június 27.
- *Tüskés Tibor hite* = Tüskés Tibor emlékkonferencia, Magyar Írószövetség és a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2014. november 20.
- *A hömbölgetett ballangkóró. Lázár Ervin faluképe a Csillagmajor című kötet alapján* = Falumitológiák, faluvalóságok félszáz év magyar irodalmában konferencia, Magyar Művészeti Akadémia, Budapest, 2014. március 24.
- *Eötvös József katolicizmusa* = Eötvös József hite konferencia, Párbeszéd Háza, Budapest, 2013. szeptember 27.
- *Lázár Ervin és Pécs* = Lázár Ervin konferencia, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2012. november 12.
- *Korai hitélmények Széchenyi útkereső időszakából* = Széchenyi hite konferencia, Párbeszéd Háza, Budapest, 2012. május 12.
- *Magyar Athén, Pár-beszéd a pécsi múzsáról* = XXIII. Berzsenyi Helikoni konferencia – Magyar városok irodalma, Berzsenyi Dániel Irodalmi Társaság, Keszthely, 2011. május 6.
- *Az iskola határai* = XXII. Berzsenyi Helikoni konferencia – Magyar Dunántúl, a dunántúliság hagyományai, Berzsenyi Dániel Irodalmi Társaság, Keszthely, 2010. május 7.
- *Reneszánsz irodalmi szövegemlékek Somogyban* = Reneszánsz Fénye konferencia, Somogyi Reneszánsz Szövetség, Segesd, 2008. november 13.
- *Sajtótörténeti áttekintés – Különös tekintettel a Ciszterci rend pécsi Nagy Lajos Gimnáziumának diáklapjaira* = A Ciszterci Rend Magyarországon és Közép-Európában konferencia, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Új és Legújabbkori

Történeti Tanszékén működő Művelődéstörténeti Műhely és a Ciszterci Rend Zirci Kongregációja, Piliscsaba, 2005. november 8.

- *Jezsuiták és conquistadorok harca az indiánokért a XVII-XVIII. században* = Magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig konferencia, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézete, a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya és a Faludi Ferenc Akadémia, Piliscsaba, 2004. november 8.

Egyéb szakmai szereplések:

- *Ne féljete!* = Magyar Művészeti Akadémia portrészorozatában Jókai Anna beszélgetőpartnereként, Budapest, 2016
- *Iancu Laura laudáció* = Magyar Művészeti Akadémia, akadémiai székhelyi beszédhez, Budapest, 2014. június 6.

Portrék szakmai munkásságomról:

NYOMTATOTT SAJTÓ

- Tóth Ida: Találkozások az angyallal. Bartusz-Dobosi László a virtuális templomfalról, az örület logikájáról és a kert csendjéről (interjú) = *Magyar Nemzet, Lugas*, 2020. március 21. 83. évf. 69. sz. 12–13.
- Tóth Viktória: Irodalomóra másként. Bartusz-Dobosi László művéről beszélgettek (riport) = *Dunántúli Napló*, 2020. február 25. 31. évf. 47. sz. 6.
- Brand Diána – Oberling Hanna: Beszélgetés Dobosi László igazgató úrral az irodalomról, az írásról és iskolánk könyvtárvatatójáról (interjú) = *Színes. Fehér/Fekete*, 2017. Veni Sancte, 25. évf. 93. sz. 2-3.
- Mészáros B. Endre: A Balaton örök igézetében (interjú) = *Dunántúli Napló*, 2016. január 22. 27. évf. 18. sz. 5.
- Pabst Dorottya: Értéket közvetítünk (interjú) = *Színes. Fehér/Fekete*, 2014. Veni Sancte, 22. évf. 81. sz. 2-6.
- Marján Babett: A frontról a terepaszta mellé (interjú) = *Színes. Fehér/Fekete*, 2012. karácsony, 20. évf. 74. sz. 8-10.
- Méhes Károly: Az eötvösi tanítás: ki hitét veszti, elmerül (interjú) = *Dunántúli Napló*, 2011. december 7. 22. évf. 332. sz. 5.
- Bircsár Dóra: Főszerepben: ti! = *Univ*, 2009. november 23. 10. évf. 14. sz. 18.

- Méhes Károly: Stafétaváltás az Irodalmi Páholy élén = *Dunántúli Napló*, 2009. november 13. 20. évf. 309. sz. 4.
- Most még csak „szerelemlap” a Páholy. Az új irodalmi folyóirat országos hírűvé vált három év alatt = *Dunántúli Napló*, 2008. október 6. 19. évf. 274. sz. 7.
- Tüskés Tibor: Staféta. A volt szerkesztő szavai a mai szerkesztőhöz egy hajdani szerkesztőről = *Magyar Nemzet*, 2007. december 8. 70. évf. 334. sz. 36.
- Kákonyi Péter: Irodalmi Páholy a Mecsek alján = *Magyar Nemzet*, 2007. április 12. 70. évf. 99. sz. 14.
- Irodalmi téboly = *Pécsi Hét*, 2006. november 17. 16. évf. 44. sz. 4.
- Király Nóra: Ahonnan mindenre rálátni... Irodalmi lap fiataloknak = *Pécsi Panoráma*, 2006. május–június, 3. évf. 5–6. sz. 38-39.
- Méhes Károly: Forgassuk az Irodalmi Páholyt = *Dunántúli Napló*, 2006. április 8. 17. évf. 96. sz. 9.
- Kasza Szabolcs: Nem a ló farka alatt = *Univ*, 2006. március 27. 7. évf. 4. sz. 26.

INTERNET

- Kocsis Katica: Életrajz helyett lélekrajz – Téboly az irodalomban (interjú) = *Kultúra.hu*, 2020. 03. 01. <https://kultura.hu/teboly-az-irodalomban/>

RÁDIÓ

- Karcolat. Lélekszakadtak c. kötetemről és irodalomról beszélgetés Belénessy Csabával = *KarcFm*, 2020. március 13. 13:00 – 13:46
- Lélekszakadtak és Horizont c. köteteimről beszélgetés Tóth J. Andrással = *Magyar Katolikus Rádió – Meghívó. Kulturális programajánló*, 2020. január 25. 09:29 – 09:41
- Füstvirágok c. novelláskötetemről beszélgetés Filippinyi Évával = *Kossuth Rádió – Irodalmi Újság*, 2016. március 27. 20:05 – 20:30

TELEVÍZIÓ

- Lélekszakadtak c. kötetemről = *MTVA M5 – Kult'30. Az értékes félóra*, 2020. január 31. 17:44 – 17:50
- Ne féljetek! Jókai Anna élete és művészete (beszélgetőpartnerként) = *MTVA M5 – MMA portréfilmek*, 2017. január 15. 14:25 – 15:17

- Videó Portré = *PluszTV News – Online Version*, 2015. szeptember 17. (16'45 perc)
https://videoportre.hu/?field_nev_value=Dobosi+L%C3%A1szl%C3%B3
- Czakó Gábor *Világvége 1962-ben?* című regényének bemutatása = *Duna TV – Kultikon*, 2013. január 23. 22:58 – 23:02

Szakmai kritikák, ismertető, recenziók írásaimról:

- Sárosi István: Bartusz-Dobosi László: Lélekszakadtak – téboly az irodalomban = *Kortárs*, 2020. április, 64. évf. 4. sz. 91-92.
- Szőnyi Szilárd: „Ember-e az indián?” Magyar szerzetesek jelentése a jezsuiták korabeli latin-amerikai missziójáról. = *jezsuita.hu* [honlap], 2020. március 31.
<https://jezsuita.hu/ember-e-az-indian-magyar-szerzetesek-jelentese-a-jezsuitak-korabeli-latin-amerikai-missziojarol/>
- Wölfinger Kitti: „A fenti dolgokat keressétek”. Bartusz-Dobosi László: Horizont, kötetbemutató a Cooltour Caféban = *Pannonhírnök* [honlap], 2019. június 14.
<https://pannonhironok.com/a-fenti-dolgokat-keresettek-bartusz-dobosi-laszlo-horizont-kotetbemutato-a-pecsi-cooltour-cafeban/>
- Bokros Judit: A téboly ép és nem ép szemmel. = *Fejér Megyei Hírlap*, 2019. március 4. 10.
- Bakonyi István: Bartusz-Dobosi László: Kalász Márton. = *Kortárs*, 2019. február, 63. évf. 2. sz. 112-113. = *Bakonyi István: Arányok és erények*. Tanulmányok, recenziók. Hungarovox Kiadó, Bp., 2019. 229-233.
- Nagy Imre: A két Flint. Kalász Márton. = *Jelenkor*, 2018. július-augusztus, 61. évf. 7-8. sz. 905-908.
- Tóth Gábor: A „kiszakadás” poétikája. Kalász Márton. = *Magyar Napló*, 2018. április, 30. évf. 4. sz. p. 62-63.
- Kántor Zsolt: Füstvirágok. = *Kortárs*, 2017. június, 61. évf. 6. sz. p. 96-97.
- Bakonyi István: Füstvirágok. = *Vigilia*, 2017. január, 82. évf. 1. sz. p. 79-80. In: *Bakonyi István: Arányok és erények*. Tanulmányok, recenziók. Hungarovox Kiadó, Bp., 2019. 149-152.
- Bokros Judit: Füstvirágok, álomszerű novellák. = *Fejér Megyei Hírlap*, 2016. december 4. 17. évf. 45. sz. 4.

- Kántor Zsolt: A novella kontinens. = *Holdkatlan* [honlap], 2016. április, 3. évf. 17. sz. <http://holdkatlan.hu/index.php/publicisztika/kritika/4502-kantor-zsolt-a-novella-kontinens-bartusz-dobosi-laszlo-fustviragok>
- Németh István Péter: Bartusz-Dobosi László: Egy élet térképe. Tüskés Tibor pályaképe. = *Kortárs*, 2014. szeptember, 58. évf. 9. sz. p. 100-102.
- Pete József: Aki hitét veszti, elmerül. Bárány Eötvös József katolicizmusa. = *Vigilia*, 2014. január, 79. évf. 1. sz. p. 76-78.
- Matyikó Sebestyén József: Tüskés Tibor, az irodalom napszámosának emlékezete (Egy életút térképe. Tüskés Tibor pályaképe. = *Honismeret*, 2013. december, 41. évf. 6. sz. p. 72-73.
- Lőcsei Péter: Bartusz-Dobosi László: Egy élet térképe. Tüskés Tibor pályaképe. = *Vasi Szemle*, 2013. 67. évf. 4. sz. p. 497-498.
- Csűrös Miklós: Szerkesztőnek született. = *Jelenkor*, 2013. október, LVI. évf. 10. sz. p. 1026-1029.
- Gyüre József: Egy liberális ökumenikus. = *Válasz.hu* [honlap], 2013. október 10. <http://felsoktatasi-rangsor.hu/kultura/egy-liberalis-okumenikus-69198>
- Németh István Péter: A belvilág jegyzője. Eötvös József katolicizmusa. = *Kortárs*, 2013. február, 57. évf. 2. sz. p. 86-89.
- Antal Emília: Egy könyv margójára. Bartusz-Dobosi László: Egy élet térképe = *Színes Fehér/Fekete*, 2012. karácsony, 20. évf. 74. sz. 8.
- Tüskés Tibor előtt tiszteleg új kötetével a Nagy Lajos igazgatója = *Pécsi Újság*, 2012. december 5. <https://www.pecsiujsg.hu/helyi-hireink/tuskes-tibor-elott-tiszteleg-uj-kotetivel-a-nagy-lajos-igazgatoja>
- Pintér László: Bartusz-Dobosi = *csorbagyozo.hu* [honlap], 2012. <https://csorbagyozo.hu/node/2012>
- A boltokban már a pécsi író-tanár báró Eötvösről írt könyve = *Pécsi Újság*, 2011. december 3. <https://www.pecsiujsg.hu/helyi-hireink/a-boltokban-mar-a-pecsi-iro-tanar-baro-eotvosrol-irt-konyve>
- picidzé: Novellák és furcsa társaik. = *Könyvesblog* [honlap], 2008. 04. 15. https://konyves.blog.hu/2008/04/15/novellak_es_furcsa_tarsaik
- Szabó Ferenc SJ: A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. (szemle) = *Magyar Könyvszemle*, 2006. 122. évf. 4. sz. 520-521.

- R.: Bartusz-Dobosi László: Jezsuiták és conquistadorok. = *Távlatok*, 2004. 14. évf. 66. sz. p. 453.
- Nemeshegyi Péter: Magyar jezsuiták a 17-18. századi Dél-Amerikában. = *A Szív*, 2002. június, p. 18.
- Gyüre József: Jezsuita szerzetesek Dél-Amerikában. Magyarok és indiánok. = *Heti Válasz*, 2002. 03. 29. 2. évf. p. 71.

VIII. PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

KÖTETBEN

Önálló kötetek:

- *Horizont* (esszék, kritikák, beszélgetések, tanulmányok), Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2019. – 248 p.
- *Lélekszakadtak*. Téboly az irodalomban (esszé), Pécs, Kronosz Kiadó, 2018. – 184 p. II. kiadás, 2020.
- *Kalász Márton*. Közelképek írókról (monográfia), Bp., MMA, 2017. – 312 p.
- *Füstvirágok* (novellák), Bp., Magyar Napló Kiadó, 2016. – 287 p.
- *A sáncokon kívül. Szubjektív monográfia Garai Istvánról* (esszék, novellák, tanulmányok), Kaposvár, Berzsényi Dániel Irodalmi Társaság, 2015. – 144 p.
- *Hallgatásaim gyűjteménye*. (esszék, kritikák, tanulmányok), Bp., Napkút Kiadó, 2015. – 292 p.
- *Egy élet térképe. Tüskés Tibor pályarajza*. (monográfia), Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2012. – 360 p.
- *Aki hitét veszti, elmerül. Bárány Eötvös József katolicizmusa* (monográfia), Bp., Kairosz Kiadó, 2011. – 244 p.
- *Szép vagy Magyar Tenger* (helytörténet), Vác, Kucsák Kiadó, 2004. – 200 p.
- *Jezsuiták és conquistadorok harca az indiánokért a XVII-XVIII. században* (tanulmány), Bp., Szent Gellért Kiadó, 2001. – 112 p.

Szerkesztett kötetek:

- *Az életrendezés apostola. Vác Jenő atya emlékezete*. (Monográfia), Bp., Jezsuita Könyvek, 2014.
- *A hit nyelvtana. Esszék ég és föld között* (Esszék), Bp., Vigilia, 2012.
- *Magyar sors a XX. században I.* (Tanulmányok), Pécs, Molnár Nyomda és Kiadó, 2009.

Antológiában, tanulmánykötetben, lexikonban:

- Tüskés Tibor hite = *Harangszavú múlt. Tüskés Tibor emlékkönyv*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2019. p. 27-41.

- Ciszterci lelkeségű pedagógia (tanulmány), = Sárkányné Lengyel Mária (szerk.) „*Hagyomány és megújulás*”. *Iskolatörténeti Konferencia*. Pécs, Leőwey Klára Gimnázium, 2017. p. 27-46.
- Szavak fénytörése. Portré Kalász Mártonról (esszé), = Rózsássy Barbara és Szentmártoni János (szerk.) „*Egy élet átúszik a többiekbe*”. *A Magyar Írószövetség Örökös Tagjai*. Bp., Orpheusz Kiadó, 2016. p. 84-88.
- A hömbölgetett ballangkóró. Lázár Ervin faluképe a Csillagmajor c. kötet alapján (tanulmány), = Papp Endre (szerk.) *Falumitológiák, faluvalóságok. Konferencia, 2014. március 24.* A Magyar Művészeti Akadémia konferenciafüzetei. Bp., 2014, MMA. p. 44-63.
- Kert (esszé), = Bartusz-Dobosi László, Deme Tamás, Pifkó László, Süveges Gergő (szerk.) *Az életrendezés apostola. Vác Jenő atya emlékezete*. Bp., Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, 2014. p. 88-89.
- Staféta (esszé), = Tüskés Gábor (szerk.) *In memoriam Tüskés Tibor*. Bp., Reciti, 2014. p. 261-266.
- Báró Eötvös József katolicizmusa (tanulmány), = Benkő Ágota – Vértesaljai László (szerk.) *Eötvös hite. Egy hiteles ember közéleti hatékonysága*. Bp., Faludi Ferenc Akadémia, 2014. p. 69-95.
- Korai hitélmények Széchenyi útkereső időszakából (tanulmány), = Benkő Ágota – Vértesaljai László (szerk.) *Széchenyi hite*. Bp., Faludi Ferenc Akadémia, 2013. p. 57-81.
- Pályakezdés. Lázár Ervin és Pécs (tanulmány), = „*Szárnyas emberünk*”. Napút-füzetek 72. Bp., Napút Kiadó, 2013. III. p. 20-25.
- Ájulás (esszé), = Bartusz-Dobosi László – Halmai Tamás – Iancu Laura (szerk.) *A hit nyelvtana*, Bp., Vigilia, 2012. p. 14-16.
- Néhány oszlop (novella), = Matyikó Sebestyén József (szerk.) „*Oh Füred, drága Helikon...*” II., Balatonfüred, 2011. p. 381-384.
- Sajtótörténeti áttekintés, különös tekintettel a CRNL Gimnázium diáklapjaira (tanulmány), = Guitman Balázs (szerk.) = *A Ciszterci Rend Magyarországon és Közép-Európában*, Piliscsaba, 2009. p. 438-453.
- A legvidámabb barakk – A rendszerváltozás története (tanulmány), = Bartusz-Dobosi László (szerk.) = *Magyar sors a XX. században I.* Pécs, 2009. p. 63-88.
- *Pécs Lexikon I.* Szerk.: Romváry Ferenc. Pécs, 2010. 335.

- *A Magyar Irodalom Évkönyve, 2008.* Szerk.: Kapecz Zsuzsa, Mezey Katalin, Nyerges Magdolna. Széphalom Könyvműhely, 2009. 51., 276.
- Balatoni couleur locale (novellák), = Arday Géza (szerk.) *Fiatal kortárs írók antológiája I.* Bp., Lilli Kiadó, 2007. p. 19-40.
- Magyar jezsuita missziósok az „Indiákon” a XVII-XVIII. században (tanulmány), in: Szilágyi Csaba (szerk.) = *Magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig,* Piliscsaba, 2006. p. 200-216.
- *Siófoki Ki Kicsoda.* Szerk.: Gyarmati László. Siófok, 1996. 17., 76.

FOLYÓIRATBAN

Versek:

- Ezredvégi téboly II.; Álom; Másnaposan = *PoLisz*, 2007. április, 103. p. 29-30.
- Nekem az ősz = *Életünk*, Írottkö Stúdió, 2003. 10. sz. V.
- Börtönbe zárva = *Siófoki Hírek*, 1992. október 5. évf. 19. sz. p. 5.

Novellák:

- Az arany betűk = *Vigilia*, 2019. december, 84. évf. 12. sz. 943-945.
- Sóhaj = *Kortárs*, 2019. február, 63. évf. 2. sz. 35-36.
- Lány kerékpárral = *Vár*, 2017. 12. évf. 2. sz. p. 74-78.
- A könyv illata = *Magyar Napló*, 2016. január, 28. évf. 1. sz. p. 15-17.
- Pegazus, az igásló = *Kortárs*, 2015. december, 59. évf. 12. sz. p. 37-40.
- Csikkek = *Pannon Tükör*, 2015/5. 20. évf. 5. sz. p. 21-23.
- Egy márka = *Tempevölgy*, 2014/4. 6. évf. 4. sz. p. 27-29.
- Virág utcai angyalok = *Vigilia*, 2014. december, 79. évf. 12. sz. p. 951-952.
- Zöldfa = *Pannon Tükör*, 2014/2., 19. évf. 2. sz. p. 9-14.
- Szigligeti istenek = *Kortárs*, 2014. április, 58. évf. 4. sz. p. 30-33.
- A Walzer hármasság = *Vigilia*, 2014. január, 79. évf. 1. sz. p. 45-50.
- Hátrafelé = *Vigilia*, 2011. július, 76. évf. 7. sz. p. 533-535.
- Az étkezőkocsi = *Kortárs*, 2011. június, 55. évf. 6. sz. p. 31-35.
- A törzsvendég = *Napút*, 2011. április, 13. évf. 3. sz. p. 124-125.
- A város neve = *Látó*, 2011. március, 22. évf. 3. sz. p. 37-41.
- Sámli = *Vigila*, 2011. március, 76. évf. 3. sz. p. 195-203.
- Köd = *Vigila*, 2011. január, 76. évf. 1. sz. p. 49-51.

- A nagy mű = *Szabadság, TETŐN*, 2010. október 13. p. 11.
- Találkozásom Olíviával = *Pannon Tükör*, 2010. április, 15. évf. 2. sz. p. 24-28.
- Berzsenyi kerjtében = *Búvópatak*, 2009. augusztus, 8. évf. 8. sz. p. 10-12.
- Königsberget elhagyni (Immanuel Kantról) = *Székelgyföld*, 2009. augusztus, 13. évf. 8. sz. p. 7-18.
- Prímszámok (Csengey Dénesről) = *PoLisz*, 2009. február, 121. p. 55-67.
- Ante, apud, ad, adversus... (Garai Istvánról) = *Irodalmi Páholy*, 2008. tél, 3. évf. 4. sz. p. 32-36.
- Füst antikvárium = *Pannon Tükör*, 2008. március – április, 13. évf. 2. sz. p. 30-33.
- Törekí jégcsata (Szép Ernőről) = *VÁRhely*, 2007. december, 13. évf. 1-2. sz. p. 59-64.
- Virág utca 3. = *Irodalmi Páholy*, 2007. ősz, 2. évf. 2. sz. p. 36-39.
- HHC, avagy Mélyvizy Szomoryért csatázik (Szomory Dezsőről) = *Ezredvég*, 2007. augusztus, 17. évf. 8-9. sz. p. 49-57.
- Kritika, avagy Mélyvizy elolvassa Zoltánfi levelét = *Ezredvég*, 2007. április, 17. évf. 4. sz. p. 17-22.
- Egy beregszászi reggel (Németh Lászlóról) = *Irodalmi Páholy*, 2007. tavasz, 2. évf. 1. sz. p. 24-28.
- Szemináriumi lykőr (Pilinszky Jánosról) = *Ezredvég*, 2006. december, 16. évf. 12. sz. p. 17-20.
- A dzsesszzenész szmokingja (Karinthy Frigyesről) = *Irodalmi Páholy*, 2006. ősz, 1. évf. 2. sz. p. 28-30.
- Tanári kirándulás = *Ezredvég*, 2006. aug.-szept., 16. évf. 8-9. sz. p. 25-29.
- Szerelém a bálteremben (Krúdy Gyuláról) = *Ezredvég*, 2006. április, 16. évf. 4. sz. p. 27-30.
- Kalendáriumi enjambement, avagy Mélyvizy szilvesztere (Szentkuthy Miklósról) = *Ezredvég*, 2006. február, 16. évf. 2. sz. p. 27-32.
- A tiszteletbeli tag (Szapudi András emlékének) = *Új Balaton*, 2002. december 1. évf. 4. sz. p. 54-55.

Esszék:

- Aki kétszer élt. Csengey Dénes és az angyal = *Hitel*, 2020. április, 33. évf. 4. sz. 18-23.
- Legere necesse est = *Vigilia*, 2018. május, 83. évf. 5. sz. p. 347-350.

- Égtájak = *Új Ember*, 2013. november 24. 67. évf. 48. sz. p. 13.
- Kertben = *Németh István Péter: Hortulus noster*, Tapolca, 2012. december, 48-49.
- „A jövő vagy szebb lesz, vagy semmilyen sem” Szabó Zoltán, a szociográfus = *Somogy*, 2012. december, 40. évf. 4. sz. p. 28-30.
- Hírnök = *Vigilia*, 2012. november, 77. évf. 11. sz. p. 867-869.
- Térbe képzelt végtelen = *Vigilia*, 2012. február, 77. évf. 2. sz. p. 158-160.
- Hiányköltészet = *Lyukasóra*, 2011. december, 20. évf. 6. sz. p. 2.
- Hallgatásaim gyűjteménye = *Vigilia*, 2011. szeptember, 76. évf. 9. sz. p. 678-679.
- Benedictio = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2010/2011. augusztus, p. 68-69.
- Talpig fájásba csomagolva = *Somogy*, 2011. március, 39. évf. 1. sz. p. 77-79.
- Virtuális balatoni könyvtár = *Tempevölgy*, 2011. március, 3. évf. 9. sz. p. 83-84.
- Lopják az időnket = *Borostyán*, 2009. nyár, 11. évf. 2. sz. p. 8.
- Egy kis etimológia = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2006/2007. p. 93-94.
- Reggeli dimenziók (részlet) = *Pécsi Hét*, 2007. március 30. 17. évf. 12. sz. 10.
- Reggeli dimenziók = *Irodalmi Páholy*, 2007. tavasz, 2. évf. 1. sz. p. 3-4.
- Megpáholyosodott gondolatok = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2005/2006. p. 190-192.
- A tudat két énje = *Irodalmi Páholy*, 2006. tavasz, 1. évf. 1. sz. p. 5.
- Lopják az ünnepeinket = *Borostyán*, 2005. december, 7. évf. 5. sz. p. 2-3.
- A Balaton = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2001/2002. p. 27-28.
- Tűnődések Berzsenyi kertjében = *Új Arc*, 1992. 1. évf. 1. sz. p. 8.

Recenziók:

- Fénylő verscsendek (Jász Attila: Belső angyal) = *Magyar Napló*, 2020. április, 32. évf. 4. sz. 69-70.
- Múltakra szakadt emlékezés (Balla Zsófia: A darázs fészke) = *Látó*, 2020. február, 31. évf. 2. sz. 104–107.
- A Gandhi-kór és egyéb történetek (Vörös István: A szabadság első éjszakája) = *Magyar Napló*, 2020. február, 32. évf. 2. sz. 66-68.

- Kép a falon (Kalász Márton: Annyi ábrándunk) = *Bárka*, 2020. január, 28. évf. 1. sz. 132-133.
- Időtlen líra (Iancu Laura: András érkezése; Halmai Tamás: Isten peremén) = *Kortárs*, 2019. december, 63. évf. 12. sz. 118-119.
- Mégsem, mégis (Vasadi Péter: Tenger mögötte) = *Kortárs*, 2019. március, 63. évf. 3. sz. 104-105.
- Óperenciás irodalom (Halmai Tamás: Tündérbukfenc; Seb és szellem; Örömmévalóság) = *Kortárs*, 2017. december, 61. évf. 12. sz. 99-101.
- A „vaskos” költő (Sipos Lajos: Berda József. Kritikai pályarajz) = *Vigilia*, 2016. október, 81. évf. 10. sz. 792-794.
- Don Quijote unokája (Szirtes Gábor: Dráma hőséneke jöttem a világra) = *Jelenkor*, 2016. április, 59. évf. 4. sz. 454-456.
- Az Isten halmazállapota (Halmai Tamás: Rezervátum; A tengerszelidítő) = *Kortárs*, 2016. április, 60. évf. 4. sz. 105-106.
- „Bezár a világ?” (Bertók László: Ott mi van?) = *Tiszatáj*, 2016. március, 70. évf. 3. sz. 110-112.
- A „bajszos tündér” (Lázár Ervin) = *Magyar Szemle*, 2016. február, 20. évf. 1-2. sz. 110-113.
- Mezítláb (Iancu Laura: Míg kabátot cserél Isten) = *Bárka*, 23. évf. 2015/3. 102-104.
- Catalogus rerum (Szentkuthy Miklós: Varázskert) = *Magyar Napló*, 2015. január, 27. évf. 1. sz. 60-62.
- Megolvasások (Halmai Tamás: Az anyagtalan morfológiája – Korszerű mágia – A szeretet kalandja) = *Kortárs*, 2014. október, 58. évf. 10. sz. 98-100.
- Vánkossá tisztul a fény (Matyikó Sebestyén József: Takarónk a csillagos ég) = *Magyar Napló*, 2014. szeptember, 26. évf. 9. sz. 63-64.
- Nem minden véték, ami tilos (Iancu Laura: Petrás Incze János) = *Moldvai Magyarság*, 2013. december, 23. évf. 12. sz. 6-7.
- Nem minden véték, ami tilos (Iancu Laura: Petrás Incze János) = *Székelgyűjtés*, 2013. december, 17. évf. 12. sz. 156-159.
- Időutazás (Bertók László: A hetedik boríték) = *Kortárs*, 2013. november, 57. évf. 11. sz. 91-92.
- Veszedelmes – sms – viszonyok (Sárosi István: Veszedelmes – sms – viszonyok) = *Kortárs*, 2013. 57. évf. 1. sz. 100-102.

- A szavak Noé bárkája (Kodolányi Gyula: Járj, merre tetszik) = *Magyar Napló*, 2012. november, 24. évf. 11. sz. 60-62.
- Kotta a hallgatáshoz (Halmai Tamás: Szilencium) = *Bárka*, 2012. szeptember, 20. évf. 5. sz. 117-119.
- A félelem zsoltára (Iancu Laura: Akinek a semmi a mindene) = *Magyar Napló*, 2012. július, 24. évf. 7. sz. 61-62.
- Négy év és mindörökké (Méhes Károly: Hegymenet) = *Kortárs*, 2012. június, 56. évf. 6. sz. 101-103.
- Hazából csak egy van (Iancu Laura: Szeretföld) = *Kortárs*, 2012. április, 56. évf. 4. sz. 100-102.
- A líra sztrádáján (Szálinger Balázs: M1/M7) = *Forrás*, 2012. április, 44. évf. 4. sz. 107-109.
- Csodaváró (Szabó T. Anna: Villany) = *Új Forrás*, 2012. március, 62-65.
- Akinek szemébe fröccsent az ég (Czigány György: 80 nyár) = *Alföld*, 2012. január, 58. évf. 1. sz. 123-126.
- Meggyőznek még érzékeim, vagyok (Ágh István: Hívás valahonnan) = *Magyar Napló*, 2011. december, 23. évf. 12. sz. 58-59.
- Hétköznapi mitológia (Szakács Eszter: Villámhajigáló Diabáz) = *Kortárs*, 2011. október, 55. évf. 10. sz. 120-123.
- sír a Fiú velem (Iancu Laura: névtelen nap) = *Forrás*, 2011. október, 43. évf. 10. sz. 100-101.
- Az emberléptékű dombok költője (Kerék Imre: Dombos út) = *Magyar Napló*, 2011. augusztus, 23. évf. 8. sz. 64-66.
- „Sántító” bioetika (Kovács Gusztáv: A páciens neve: Doktor House) = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2010/2011. augusztus, 135-138.
- Kimondani a kimondhatatlant (Vasadi Péter: Opál beszéd) = *Kortárs*, 2011. júl.-aug., 55. évf. 7-8. sz. 165-168.
- Utolsó könyv, utolsó interjú (Takáts Gyula: Hol is a Volt) = *Magyar Napló*, 2011. június, 23. évf. 6. sz. 59-61.
- Egy papír, egy ceruza (Halmai Tamás: Kalligráfia) = *Vigilia*, 2011. április, 76. évf. 4. sz. 316-318.
- Magára rímelő világ (Bertók László: Pénteken vasárnap) = *Alföld*, 2011. április, 57. évf. 4. sz. 120-123.

- A valóságnak nincs szüksége lelkesedésre (Lászlóffy Csaba: Bestseller) = *Lyukasóra*, 2010. augusztus, 19. évf. 3. sz. 46-47.
- Experidance – Nagydai cigányok = *Irodalmi Páholy*, 2008. tél, 3. évf. 4. sz. 49.
- A New York Kávéház főpapja és hívei (Örkény színház Nyugat estje) = *Irodalmi Páholy*, 2008. ősz, 3. évf. 3. sz. 23-24.
- Sziklatábor (Arató László – Ivasivka Mátyás: Sziklatábor) = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2006/2007. 161-163.
- Ez rettenetes (Gyöngyösi Zoltán: Ez rettenetes) = *Irodalmi Páholy*, 2006. tavasz, 1. évf. 1. sz. 44-45.
- Szép vagy Magyar Tenger = *Magyar Cserkész*, 2004. nov-dec., 44. évf. 11-12. sz. 7.

Tanulmányok:

- Laudáció Iancu Laura életművéről = *Aracs*, 2015. augusztus 20. 15. évf. 3. sz. 72-74.
- Ciszterci lelkeségű pedagógia = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2013/2014. 26-36.
- Irodalmi téboly (bővített változat) = *Székelgyőld*, 2014. augusztus, 18. évf. 8. sz. 155-180.
- A katolikus Eötvös József = *Új Ember*, 2013. szeptember 22. 67. évf. 39. sz. 13.
- Magyar Athén. Pár-beszéd a pécsi múzsáról. = *Somogy*, 2012. január-március, 40. évf. 1. sz. 26-32.
- Légy, akit várunk (Kazinczy Ferenc és Eötvös József kapcsolata) = *Székelgyőld*, 2010. december, 14. évf. 12. sz. 41-50.
- Isten veled Tibor bátyám = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2009/2010. 51.
- Szellemi gyarapodásom műhelye (Tüskés Tibor és a Vigilia) = *Vigilia*, 2010. augusztus, 75. évf. 8. sz. 599-607.
- Szülőföldem szép határa...(Tüskés Tibor és a Balaton) = *Jelenkor*, 2010. július-augusztus, 53. évf. 7-8. sz. 824-832.
- Az illetlen költő (Irodalmi útirajz Major-Zala Lajos világában, néhány Határ Győző levél tükrében) = *Kortárs*, 2010. május, 54. évf. 5. sz. 66-71.
- Földim (Tüskés Tibor emlékére) = *Somogy*, 2010. március, 38. évf. 1. sz. 77-78.
- A Mesekirály elment (Garai István Petrarca-díjas költő békéscsabai éveinek emlékére) = *Bárka Online*, 2009. augusztus

- A pécsi jezsuiták és az irodalom = *Irodalmi Páholy*, 2009. nyár, 4. évf. 2. sz. 43-49.
- Magyar jezsuiták a XVII-XVIII. századi Latin-Amerikában = *Távlatok*, 2009/1. 75-83.
- Siófok költője (Garai István Petrarca-díjas költő halálára) = *Somogy*, 2009. március, 37. évf. 1. sz. 77-78.
- Költő a távoli strázsán (Úti beszámoló Major-Zala Lajos irodalmi világából, néhány levélrészlet tükrében) = *Irodalmi Páholy*, 2009. tavasz, 4. évf. 1. sz. 20-23.
- Halálosan zenei ember = *Irodalmi Páholy*, 2008. nyár, 3. évf. 2. sz. 25-31.
- Báró Eötvös József és a sajtó = *PoLisz*, 2007. szeptember, 107. 5-24.
- Irodalmi téboly = *Irodalmi Páholy*, 2006. ősz, 1. évf. 2. sz. 5-8.
- Sajtótörténeti áttekintés = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2004/2005. 35-52.
- A jezsuiták Pécsen. 300 éve született Faludi Ferenc = *Pécsi Szemle*, 2004. ősz, 7. évf. 3. sz. 16-27.
- Háromszáz éve született Faludi Ferenc = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2003/2004. 56-62.
- Diákújságírás a Lajosban = *Jó Hír*, 2004/2. 9.
- A katolikus Eötvös = *Távlatok*, 2004/1. 118-124.
- Az indiánok lelkéről = *Egyháztörténeti Szemle*, 2003. 4. évf. 1. sz. 50-54.
- Mindszenty Püspökszentlászlón = *A Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumának Évkönyve*, 2002/2003. 82-88.
- Báró Eötvös József, Pécs díszpolgára = *Pécsi Szemle*, 2003. tavasz, 6. évf. 1. sz. 65-69.
- Alakot nem láttatok, csak hangot hallottatok = *Centralista*, 1995. IX-XII. 17-19.

Interjúk:

- „az anyanyelv csupán a beszédre való, a haza nyelve az írásra”. (Kalász Mártonnal) = *Magyar Napló*, 2017. április, 29. évf. 4. sz. p. 49-56.
- Ma is élnek még »Kazinczyk« (Mezey Katalinnal) = *Irodalmi Páholy*, 2009. tél, 4. évf. 4. sz. 3-8.
- Valaki jár a fák hegyén (Kányádi Sándorral) = *Irodalmi Páholy*, 2009. nyár, 4. évf. 2. sz. 3-6.

- Íróő a Senkiföldjén (Ágota Kristóffal) = *Irodalmi Páholy*, 2009. tavasz, 4. évf. 1. sz. 26-28.
- Kultúrörze (Jordán Tamással és Simon Istvánnal) = *Irodalmi Páholy*, 2008. ősz, 3. évf. 3. sz. 18-21.
- Ritmusváltás (Méhes Károllal) = *Irodalmi Páholy*, 2008. nyár, 3. évf. 2. sz. 3-7.
- Az irodalomnak dolga van (Vasy Gézával) = *Irodalmi Páholy*, 2008. tavasz, 3. évf. 1. sz. 17-20.
- Téli utazás Drangalagba (Takáts Gyulával) = *Irodalmi Páholy*, 2008. tavasz, 3. évf. 1. sz. 3-6.
- Újkori pokoljárás és temetetlen álmok (Garai Istvánnal) = *Balatoni Kagylók*, 1996. 1. évf. 1. sz. 17-21.